

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА „МУЗИКА“**

Марина Георгиева Апостолова-Димитрова

**ИНОВАТИВНИ ТЕХНОЛОГИИ И ПОДХОДИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО
МУЗИКА В ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНОТО УЧИЛИЩЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

**На дисертация за присъждане на научна и образователна степен
„доктор“ от професионално направление 1.3. Педагогика на
обучението по...(Методика на обучението по музика)**

Научен ръководител

проф. д-р Ганка Неделчева

София, 2018

Съдържание на дисертацията

УВОД.....	5
Първа глава - Учебният предмет „Музика“ в модерната парадигма на българското училище.....	12
1. 1. Място, роля и значение на обучението по музика в учебно-възпитателния процес на общообразователната училищна подготовка.....	12
1. 2. Нормативни документи, регулиращи обучението по музика в българското училище	15
1. 2. 1. Учебна програма по музика за I клас (общообразователна подготовка) в сила от учебната 2016/2017.....	16
1. 2. 2. Учебна програма по музика за II клас (общообразователна подготовка) в сила от учебната 2017/2018.....	18
1. 2. 3. Учебна програма по музика за III клас по музика (общообразователна подготовка) в сила от учебната 2018/2019.....	20
1. 2. 4. Учебна програма по музика за IV клас по музика (общообразователна подготовка) в сила от учебната 2019/2020.....	22
1. 3. Развитие на музикалните възприятия и музикално-художествени представи при учениците от I-IV клас в общообразователното училище.....	24
1. 4. Приложение на методи и системи по музика в общообразователното училище.....	33
1. 5. Усъвършенстване на традиционната методика за обучение по музика на базата на личен педагогически опит. Очакван резултат – мост между класика и модерен свят.....	38
Втора глава - Музиката и емоционалният свят на индивида.....	43
2. 1. Корелацията: музикално възприятие – емоционалност - избираемост.....	43
2. 2. Присъствието на музика в социума и формиране на музикално-образните представи на учениците I-IV клас.....	45
2. 3. Възприемане на класическата музика в детска възраст.....	50
2. 4. Емоционалният резонанс при общуването с музика в тийнейджърска възраст и формиране на приятелства чрез нея.....	57

2. 5. Социумът – отворена среда за музикален избор и влияние.....	65
2. 6. Елементи на информационното обкръжение.....	66
Трета глава - Постановка и организация на експерименталното изследване.....	69
3. 1. Конструктивни детайли на изследователската работа – ситуиране на експеримента, организационен модел и съдържание, анкетни модули.....	70
3. 1. 1. Анализ на отговорите от първа категория въпроси.....	74
3. 1. 2. Анализ на отговорите от втора категория въпроси.....	93
3. 1. 3. Анализ на отговорите от трета категория въпроси.....	98
3. 1. 4. Анализ на отговорите от четвърта категория въпроси.....	103
3. 2. “СЛУШАНЕ НА МУЗИКА” – основна музикална дейност в часа по музика (I-IV клас) и нейното влияние върху емоционалния свят на учениците.....	108
3. 3. Иновативен модел за нотно ограмотяване на ученици от III клас в общообразователното училище.....	126
3. 3. 1. Описание, съображения и цели на иновативния модел.....	127
3. 3. 2. Структурна организация на иновативния модел	129
3. 3. 3. Приложение на иновативния методически модел в обучението по музика в III клас на общообразователното училище.....	136
3. 3. 4. Приложение на иновативния методически модел в обучението по музика в IV клас на общообразователното училище.....	144
3. 3. 5. Приложение на иновативния методически модел в обучението по музика в V клас на общообразователното училище.....	147
3. 3. 6. Анализ и изводи на експерименталната работа.....	149
3. 3. 7. Препоръки.....	155
Четвърта глава - Примерен план за обучение по музика чрез факултативни учебни часове (ФУЧ).....	158
Заклучение.....	164
Библиография.....	167
Приложения.....	174

Въведение

Адаптирането на учениците в общообразователното българско училище към непознатата за тях музикално-теоретична информация изисква актуално решение, съобразено с времето, в което растат. Съществуващата аудио-визуална техника и изобилието от технологични решения могат да бъдат в помощ на съвременния учител за повишаване интереса на ученика към изучаваната материя. Представеният дисертационен труд е насочен към откриване и прилагане на нови педагогически похвати на учителя по музика в общообразователното училище за успешно формиране и развитие на музикално-образни представи и музикално-естетичен вкус у децата. Това налага изложената експериментална работа да обхваща две територии, обследвани в три последователни етапа:

1) Експерименталната част се отнася конкретно за прилагането на иновативни подходи при слушането на музика, в частност класическа;

2) Друг аспект на експерименталната работа касае модерни и ефективни, технологични подходи за бързо и ефективно нотно оgramотяване;

Предмет на изследването

Предмет на изследването е обучението по музика на ученици в начален (I-IV клас) и прогимназиален (V-VII клас) етап на обучение в българското общообразователно училище.

Обект на изследването

Обект на изследването е резултатът от извършване на нотно оgramотяване чрез нов методически модел при ученици от начален етап на обучение, както и проследяване на ефективността от възпитателната работа в часа по музика чрез развиване на интерес към класическа музика.

Цел на изследването

Целта на дисертационния труд е да покаже как чрез използване на нов съвременен подход за нотно оgramотяване и въвеждане на съвременни техники и технологии в часа по музика се постига трайно усвояване на учебния материал от учениците в общообразователното училище.

Задачи на изследването

Реализирането на поставената цел е обвързано логично с изпълнение на следните задачи:

- Обзор и анализ на системи и методи, използвани за нотно ограмотяване през XX-XXI век.
- Анализ на учебните програми по музика в общообразователното училище (I-IV клас).
- Проучване и коментар на музикалните предпочитания на учениците в начален и прогимназиален етап на обучение.
- Педагогическа диагностика на музикално-теоретични знания и компетентности, наблюдавани при ученици в начален и прогимназиален етап на обучение в общообразователното училище.
- Проследяване влиянието на класическата музика, прозвучала по време на учебния час, върху поведението на учениците в начален етап на обучение.
- Констатиране на технологичните умения на учениците за работа със съвременна техника в интернет пространство - онлайн приложения и сайтове.
- Разработване на ефективен, съвременен методически модел на работа, съобразен с възрастовите особености на ученици в начален и прогимназиален етап на обучение в общообразователно училище.
- Специфично проучване сред педагози - специалисти по начална педагогика за проблемите при осъществяването на обучение по музика в общообразователното училище от педагог - неспециалист по музикална педагогика.

Актуалност на дисертационния труд

Актуалността на представената разработка „Иновативни технологии и подходи в обучението по музика в общообразователното училище“ се предопределя от високата скорост на обновление на технологичния свят, което намира проекции в целия учебно-възпитателен процес, в т.ч. и в часа по музика. Всичко това поражда необходимостта от

модерна визия на обучението по музика в неспециализирано училище, която съдържа в себе си интегративни, интердисциплинарни и холистични аспекти.

Работна хипотеза на дисертационната разработка

Общият преглед на теоретичните публикации, свързани с методи и системи на обучение по музика, личните ми наблюдения като педагог върху ученици от различни възрастови групи и професионалната ми подготовка като възпитаник на ТКДФ, дава основание за формулирането на следната работна хипотеза, на представения дисертационен труд:

Ако в обучението по музика в общообразователното училище се въведат съвременни, иновативни педагогически модели, базирани на мултимедийни и компютърни технологии, ефективността при усвояването на музикално-теоретични знания от учениците ще се повиши. Мостът между модерните технологии и музикалната култура на учениците, а с това и тяхното естетично пространство ще се обогати с нови навици и рефлексии, обогатяващи личните им музикални преживявания.

За доказването на работната хипотеза е необходимо да се създадат следните условия:

- Осъществяването на обучението по музика от квалифициран специалист по музикална педагогика с висока компетентност и професионални умения, който организира и направлява учебно-възпитателния процес.
- Професионален подбор и селекция на класически музикални образци като илюстративен материал в часа по музика – база за формиране на нагласи, настроения, художествен вкус и поведенческа реакция на учениците от различни възрастови групи.
- Конструирание и въвеждане на съвременен подход за запознаване с музикално - теоретична информация.
- Технологично присъствие на виртуално пиано и интерактивна дъска в часа по музика, като възможност за зрителна и слухова ориентация при нотното ограмотяване.

Методи на изследване

За реализиране на поставената проблематика се използват следните методи: исторически, аналитичен, синтетичен, сравнителен, психологически. Посочените методи са въведени в различни етапи от изследователската и експериментална работа:

- Разработване на емпирично изследване под формата на анкетна карта с четири категории въпроси. Анализират се резултатите, получени от анкетните карти, които служат за основа, върху която се гради, провежда и анализира ефективността на експериментална работа.
- Проучване на влиянието на класическата музика върху поведението и емоционалното състояние на учениците в контролирана среда според възрастта.
- Въвеждане на интерактивни методи: интерактивна дъска, виртуално пиано, използване на приложения за таблет и смартфон, даващи възможност за представяне на музикално-теоретичната информация, съобразена с изискванията на МОН.
- Запознаване със звуковата картина на интернет сайта – [youtube.com](https://www.youtube.com).
- Инструкции за намиране на подходяща музика, свързана с учебно-възпитателния процес по музика в общообразователното училище.

Терминологичен речник, изясняващ понятия в дисертационния труд:

Под „съвременни техники“ се разбират съвременни видове устройства или апарати, необходими за осъществяване на определена дейност.

Терминът „технологии“ се използва за пояснение начина и последователността при употреба на съвременната техника, както и начин за приложение, постигане, конкретизиране, прецизиране на музикално – педагогически практики и умения в часа по музика на общообразователното училище.

Виртуална клавиатура на пиано е терминологично уточнение за клавиатура - електронен аналог на акустичната, достъпна с помощта на интерактивна дъска.

Online уеб сайтове и приложения са препоръчани с аргументирани предложения за нотно ограмотяване на децата и възможност за работа, както в училищна, така и в домашна среда. Този вид интерактивна дейност взаимодейства със съвременната визия на XXI век, предизвикваща по-голям интерес в съзнанието на учениците.

Интерактивни методи на работа – активното взаимодействие между ученици и учител в учебно-възпитателния процес. Думата „интерактивност“ намира приложение в различни сфери от живот, но в училищна среда основният принцип в интерактивните методи е активното взаимодействие между всички ученици в обучителния процес. Ученикът и учителят стават равноправни субекти. Това е онази част от работата на педагога, в която акцентът е насочен върху организирани ситуации и взаимодействия, в които обучаемите имат възможност чрез преживяване и емоционална рефлексия (осъзнаване на своите чувства и емоции) да придобият различни знания и умения. При употребата на интерактивни методи на работа се предполага използване на ролеви игри, съвместно решаване на задачи, моделиране на ситуации чрез съвременни интерактивни технологии.¹

Медийна среда е понятие, обобщаващо всички видове медии: радио, телевизия, социални мрежи, интернет пространство.

Първа глава - Учебният предмет „Музика“ в модерната парадигма на българското училище

1. 1. Място, роля и значение на обучението по музика в учебно-възпитателния процес на общообразователната училищна подготовка.

Тази глава от дисертационната разработка разглежда присъствието на класическа музика и нейната доминация в слуховия опит на учениците от началния курс (I–IV) чрез предлагане на иновативен модел за тяхното обучение по музика в общообразователното училище. Обръща се внимание на специфичните цели на обучението по предмета „Музика“ в начален (I-IV клас) и прогимназиален етап (V-VII клас) на обучение и осъществяването им чрез основни видове музикални дейности – изпълнение, слушане и импровизация. Подчертава се значението на обучението по музика като медиатор, който осъществява комуникацията в зоната на изкуствата и межкултурното сътрудничество. Тези аспекти разширяват обхвата, целите и социо-културните постижения на музикалната педагогика в общообразователното училище.

1. 2. Нормативни документи, регулиращи обучението по музика в българското училище

¹ <http://communication-academy.eu/учители/интерактивните-методи-на-учителя/>

ЗАКОНЪТ за предучилищно и училищно образование е основен държавен документ, който регулира образователната дейност в България. Той регламентира учебните програми по музика за I, II, III и IV клас, съобразени с основополагащи педагогически принципи и стандартизирани държавни изисквания. В тази част от научния труд се разглеждат и анализират подробно учебните програми по музика от I – IV клас. Направеният анализ има за цел да покаже реалната възможност за употреба на предложената иновация, отнесена конкретно към прилагането на иновативни подходи при слушането на музика, в частност класическа, както и модерни, технологични подходи за бързо и ефективно нотно оgramотвяване.

1. 3. Развитие на музикалните възприятия и музикално-художествени представи при учениците от I-IV клас в общообразователното училище

Настоящата глава е продължение на извършения анализ на учебните програми по музика в начален етап на обучение като резултира в коментар за обучението по музика в общообразователното училище и необходимостта от развитие на музикално-художествените представи при учениците от I-IV клас. Представя всеобхватността на музикалните възприятия, формирани в периода I-IV клас, които са в основата за създаване на слушателски навици и умения за развитие и музикално-естетически интерес. Излага се подход за онагледяване на музикално-теоретичната материя, който се осъществява чрез аудио-визуално представяне на музикално произведение.

1. 4. Приложение на методи и системи по музика в общообразователното училище

Един от основните проблеми на обучението по музика в общообразователното училище е нотното оgramотвяване на учениците в началния етап от тяхното обучение. Музикални педагози, представители на различни национални музикални култури и образователни институции търсят методически решения за ефективното му решение. Те споделят професионални позиции, защитени от стойностни аргументи за мястото на „пеене по ноти“ като процес в общообразователната подготовка на учениците. Кратко и синтезирано са представяни ефективните модели и подходи на **Дмитрий Кабалевски, Золтан Кодай и Бела Барток, Карл Орф, Емил Жак-Далкрос, Ирина Золопова и Борис Тричков.**

Професионалният интерес на представените автори откриват различни проблемни зони от обучението по музика – нотна грамотност, музикално възприятие, интегративни връзки на музиката с другите изкуства и дисциплини. Представеният музикално-педагогически опит у нас и по света експонира стремежа на музикалните педагози към интригуващо общуване на децата от предучилищна и училищна възраст със света на музиката. Желанието им да превърнат в предпочитан и любим часа по музика в общообразователното училище е част от ежедневната работа с децата. Професионалната им отговорност се увеличава още повече и с процеса на формиране и развитие на емоционално-естетическите нагласи спрямо ежедневния музикален подбор в пъстрата социална среда. Днес всеки педагог разполага със свободен избор, който може да съчетава съществуващите модели на работа или елементи от тях. Всеки от описаните методи носи белези на актуалност, съобразно нуждите на времето, в което са създадени. Нотното оgramотяване е малка, но съществена част от целия музикално-образователен процес. Заедно с елементите на музикалната теория то постепенно се осъзнава като необходима „азбука на музиката“, без чието овладяване е невъзможен пълноценният контакт с музикалното послание. Знанието отвежда по-нататък към стойностите на класическата музика, фолклора и повлиява естетическите оценки за феномените на поп музиката. Последните са лесни за възприемане и предизвикват първосигнални реакции и емоционални състояния. За общуването с образците на класическата музика е необходима по-висока степен на просветеност и естетически вкус, а за да се изградят те е нужна споменатата по-горе „азбука на музиката“. В този смисъл нотното оgramотяване в училище, насочването на музикалния интерес към класическата музикална култура, както и заниманията с музикален инструмент или пеене във формата на извънучилищна дейност не е старомоден подход, а необходимост и за днешното време. В тази необходимост могат да бъдат привлечени като съучастници медиите с техния музикален поток и модерните технологии с тяхната мобилност и всеобхватност.

1. 5. Усъвършенстване на традиционната методика за обучение по музика на базата на личен педагогически опит. Очакван резултат – мост между класика и модерен свят

Музикалните предпочитания на учениците в общообразователното училище са разнородни. Проблемът за своеобразната „пропаст“ между класическата музика и младите поколения е част от нашата действителност. Тази констатация е многократно

коментирана от социолози, психолози и педагози, в т.ч. и по музика. Тя може да се трансформира в мощен стимул за промяна. Навлизането на класиката в „музикалната библиотека“ на ученика, както и повишаване на потребността от общуване с нея могат да станат реален факт благодарение на музикален педагог в часа по музика. Иновативното поднасяне на учебния материал може да повлияе в положителен план активизирането на интерес към света на звуците и да превърне стандартния час по музика в интригуваща среда за сетивата и интелекта.

Контакт с реалния свят на децата - с техните музикални впечатления и лични участия в музикалните практики на социалната среда се превърнаха в повод за класификация и обобщения. Очертават се няколко групи от ученици с общи характеристики:

- **Група от I клас.** Децата се концентрират трудно, лесно губят внимание, не могат да четат. При атрактивно въвеждане на информация, техният интерес се повишава, а с това и тяхното внимание нараства. Характерно за тази възрастова група е, че интересът към всякакъв вид музика е без изразено субективно предпочитание.
- **Група от II-IV клас.** Децата са самостоятелни, могат да четат, контролират успешно сетивните си рефлексии. Концентрират се по-лесно от първокласниците и запазват по-дълго постигнатата концентрация по време на час. И при тази група водещ е проблемът за създаване и устойчиво задържане на интерес към определен обект, поради което механизмите на интереса трябва да бъдат постоянно активизирани по подходящ провокативен или атрактивен начин. Започнал е процесът „формиране на музикален вкус“. Той е резултат на обучението по музика в I клас и на въздействията от социалната среда, но би могъл да бъде обогатен чрез общуване с класически музикални образци.
 - **Група от V-VII клас.** Учениците от тази възрастова група демонстрират свое отношение към света и имат собствени идеи за него. Натрупали са учебно-познавателен опит в обучението до тази възраст и нямат проблем при усвояването на музикално-теоретична информация и художествени образци.

Тези констатации се превърнаха в повод за осмисляне на педагогическото присъствие в часа по музика и търсенето на нови ефективни модели на работа. Опитих

се да създам нов, иновативен подход, лесно осъществим в съвременното българско училище, който не обременява финансово образователната структура.

Обучението по музика в I – IV клас протича в методическа последователност, съобразена с ДООИ чрез използване на съвременни техники, технологии и средства за общуване - компютър, таблет, смартфон, мултимедийни технологии. Сблъсъкът между детската реалност и електронния свят на възрастните може да бъде използван, за да се трансформира в положителен резултат. Като начало предизвиква интерес и влечение към изучаваната дейност.

Един от основните компоненти в часа по музика е дейността „слушане на музика“. Тя има висок коефициент на полезно действие при овладяване на специфични музикално-теоретични знания, които влизат в колаборация с формиране на музикално-слухови възприятия и навици. Нотното ограмотвяване (като естествен процес след овладяване на музикално-теоретичните знания и умения от I и II клас), което според програмата на МОН влиза в учебното съдържание в III клас, може да бъде анимирано и представено пред ученическата аудитория в забавен и атрактивен вид. Така електронното и визуалното онагледяване като продукт на мултимедийното време, в което живеем, влиза в действие при формиране и развитие на основни базисни умения – възприемане на музика, изпълнение на музика, импровизация.

- **Класическата музика – основен компонент на часа по „Музика“.**

Формирането на теоретични познания в периода I-IV клас се обобщават и онагледяват чрез класическата музика като се използва звуковата картина на интернет сайта „Youtube“. Целта на запознаването на ученици с възможностите на този интернет сайт, създава предпоставка за търсене на музикалните образци от часа по музика в домашни условия.

- **Влияние на музиката върху емоционалното състояние на учениците.**

Създаването на приятна атмосфера, онагледяването на концерт, опера или балет по време на час чрез звуковата картина на Youtube формира контролирано емоционално поведение у учениците, създава навици за посещение на концерт на живо и скъсява дистанцията с класическата музика в социални условия.

- **Изучаване на нотно писмо с помощта на виртуално пиано.**

Създадените от страна на училищния педагог аудио-визуални навици в I и II клас се допълват и обогатяват чрез онагледяване на нотното писмо с помощта на виртуална клавиатура. Подробно експонираната методика в III глава от дисертационната разработка представя съвременен подход на нотно ограмотяване, обединяващ в себе си усет за точно интониране, запомняне и използване на нотно писмо и разпознаване клавиатура на пиано в рамките на първа октава.

Въвеждането на иновативни подходи в обучението по музика в общообразователното училище повлиява в положителна насока в следните дейности:

- Запознаване на учениците с композитори и произведения в различен жанр и стил, предвидени в учебната програма и извън нея.
- Създаване на слушателски навици и интерес.
- Усвояване на музикално-теоретични знания и аспекти на практическо им приложение.
- Запознаване и овладяване на нотното писмо и опции за практическа работа с него.
- Създаване на рефлексии за точно интониране при пеене.
- Доразвиване на музикално - естетически рефлексии и възгледи, придобити в семейна и социално - медийна среда.
- Култивиране на бъдеща образована публика с ранен старт в детска възраст – като обществено – политически аспект на обучението по музика.

Втора глава - Музиката и емоционалният свят на индивида

2.1. Корелацията: музикално възприятие – емоционалност - избираемост

Музикалните възприятия се намират в постоянна корелация с друг психологически феномен – емоционалността. Вера Кузминична Белобородова описва емоционалната страна на възприятието по следния начин: „Същността, основното свойство на пълноценното музикално възприятие е неговата естетическа емоционалност, разбирана като преживяване на красотата, на художествения музикален образ, на чувствата и мислите, предизвикани от музиката. Естетическото възприятие на музиката винаги е

емоционално, извън емоциите то е немислимо. Същевременно емоционалното възприятие може и да не бъде естетическо. Слушайки музика, човек може просто да се „зарази“ от нейното настроение, да се радва, весели или тъгува. Само постепенно, в резултат на придобития опит за общуване с музиката и специалните знания, той започва да отделя в музикалното произведение естетическата страна, забелязва и осъзнава красотата на музиката.“²

Би могло да се твърди, че подборът на музикални примери излъчвани за слушане в часа по музика в първите няколко години на детето е от съществено значение при формиране на музикален вкус. Ако семейното обкръжение не може да му предложи подходяща музикална среда и да формира необходима музикална култура, шансът за това може да открие училищната среда. Процесът на музикално просвещение (ограмотяване) може се осъществи с успех, с участието на училищния музикален педагог и да се разположи в часа по музика. Неговата професионалната компетентност е изправена пред компоненти, участващи в комплексен модел за промяна в нагласите на ученика. Тази сложна педагогическа намеса се реализира в синхрон с основните цели на музикалното възпитание: формиране на интерес към музиката; придобиване на музикално-теоретични знания; създаване и развитие на умения за слушане, изпълнение и съчиняване на музика. Резултатът на подобно комплексно педагогическо влияние в лицето на музикалния педагог от общообразователното училище, превръща обучението по музика в него в елемент от нравствената и естетическа ценностна система на ученика. Рано създаденият интерес към образците на класическа музика у децата в училищна възраст с прякото си отношение към формиране и развитие на музикално-естетическия вкус е първата стъпка към това.

2. 2. Присъствието на музика в социума и формиране на музикално-образните представи на учениците от I-IV клас

Музикалните предпочитания на ученици в различна възраст са обект на изследване от психолози и музикални педагози. Проявленията в музикалния вкус рефлектират пряко върху поведенчески и социални дейности. Представените по-долу научни изследвания документират интереса към тази тема в различни страни.

² Белобородова, В. *Музыкальное восприятие (к теории вопроса)*. – В: *Музыкальное восприятие школьников (под ред. на М. А. Румер) Педагогика, 1975, 6-35.*

Patrik Juslin и John. A. Sloboda в своята книга “*Series in affective science. Music and emotion: Theory and research.*”³, проследяват емоционалните реакции, породени от пряк контакт с различна музика.

Изследване, представено в статията на Alf Gabrielsson “*Emotions in strong experiences with music*”⁴, разглежда присъствието на емоциите при активно общуване с музика.

Isabelle Peretz⁵, авторитетен психолог, разглежда музикалните емоции в контекста на невропсихологията. Тя защитава тезата за ранната връзка между емоции и музика, възникваща между майка и кърмаче чрез пеење на песни. Изследването ѝ проследява възможностите на музиката да влияе и регулира емоционалното състояние на детето.

В своята статия „*Emotional responses to music: The need to consider underlying mechanisms*”⁶ P. Juslin, експонира наблюденията си в областта на музикалната психология и прави обобщение, че хората ценят музиката главно поради емоциите, които тя предизвиква.

Нов ракурс в теорията за „Емоционална зараза“ въвежда психологът Диляна Колева: „Едно от най – вълнуващите открития на науката за мозъка в последното десетилетие е, че човешкият мозък е програмиран да изгражда връзки с околните. Всеки контакт или дори разминаване по улицата възбужда възникването на „невронен мост“, който ни свързва с човека отсреща. Това са т. нар. огледални неврони, които активират емоционалния синхрон между нас и хората, които ни заобикалят.“⁷

Обучението по музика в начална училищна възраст открива възможност за относително дълъг период на общуване между педагога и неговите ученици. В този период и двете страни на контакта разполагат с време за създаване и развитие на работна среда, доминирана от симпатия, доверие и други положителни емоции. Позитивните контакти отключват положителни реакции, негативните синтезират

³ Juslin, P. & Sloboda, J. *Music and emotion. Theory and research.* Oxford: Oxford University Press, 2001

⁴ https://www.researchgate.net/publication/232517325_Emotions_in_strong_experiences_with_music

⁵ https://www.researchgate.net/publication/232497603_Listen_to_the_brain_A_biological_perspective_on_musical_emotions

⁶ Juslin Patrik “*Emotional responses to music: The need to consider underlying mechanisms*” *BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES*, 2008, p. 31, 559–621

⁷ <http://lammen.bg/category/себепознание/page/2/>

вредни субстанции. Известно е терапевтичното въздействие на музиката, използвано в музикотерапията и в по-общите подходи на арт терапията. Те разчитат на положителен, оздравителен ефект, който музиката предизвиква като емоционалното преживяване и резонанс на телесно ниво. Тези аспекти на музикалното изкуство могат да се интегрират в общата музикално-образователна платформа на педагога по музика.

2. 3. Възприемане на класическата музика в детска възраст

Всеки музикален стил излъчва емоционално послание и влияе пряко върху емоционалното състояние на деца и тийнейджъри, в т.ч. вечната опозиция – поп музика и класическа музика. Всъщност, обаче в основата на тези сложни процеси стои възприемането на класическа музика. Подсъзнателното въздействие на музикалните образци от различни епохи индиректно оказват влияние за формиране на интерес към класическа музика.

Създателят на сугестопедията Георги Лозанов, автор на книгата „Сугестопедия-десугестивно обучение (комуникативен метод на скритите в нас резерви)“⁸, използва в своите изследвания класическа музика от всички епохи (Купрен, Рамо, Корели, Бах, Хендел, Вивалди, Хайдн, Моцарт, Бетховен, Чайковски, Брамс). Отправна точка в неговата теория е положителното влияние върху концентрацията при деца и възрастни на класическата музика, поради нейното специфично съдържание и форма, отличаващи се с интелектуална дълбочина. Механизмите на взаимодействие между музиката, лингвистиката и други области на човешкото познание, според проф. Лозанов влияят позитивно върху когнитивните способности на учениците.

Вера Кузминична Белобородова препоръчва: „ В музикално - педагогически план изборът на произведения за възприемане трябва да се фокусира върху пиеси с ярко емоционално съдържание. Така се превръщат в своеобразен еталон за музикално преживяване на подрастващите. Въздейства се върху формиране и развитие на т. нар. емоционална интелигентност. Развитието на емоционална отзивчивост към музиката се

⁸ Лозанов, Г. *Сугестопедия-десугестивно обучение (комуникативен метод на скритите в нас резерви)*. София, 2005

осъществява чрез пропорционално редуване на трите основни музикални дейности, съобразени се прави с музикалните потребности на учениците.“⁹

Проф. Пенка Минчева¹⁰, авторитетен педагог и специалист по методика на обучението по музика, свързва постиженията на музикалния педагог също с избора на подходящи музикални творби с ярко емоционално съдържание, илюстриращи различни епохи, стилове, национални интонационни и ладови характеристики.

Музикалният интерес е теоретичен фокус в изследователските трудове на Елена Я. Бурлина.¹¹ Нейните интереси се разпростират върху емпиричното изучаване на културното ниво на слушателите и тяхната ориентация към едни или други жанрове на музикалното изкуство. Тя формулира музикалния интерес „като реализация на музикална потребност, която се проявява в съзнателен избор на произведения за слушане.“

Една от основните тези на Бурлина е наличието на трудности при първоначално възприемане на класическа музика от различни стилистични направления. За широката аудитория без специализирано музикално образование класическата музика е сложна и неразбираема. Това е доминиращата обществена нагласа. Една от причините за тази констатация е липсата на контакт с класиката в детска и училищна възраст. Възприемането на народна музика, за разлика от класическата, е подчинено на други механизми. Контактът с нея има корени в народопсихологията на българина, в неговите национални традиции и патриотични настроения.

Създаването на класическо произведение следва други механизми. Това е самостоятелен процес и изисква дълбока вгълбеност на композитора в себе си. Съпоставянето на двата процеса на сътворяване (фолклорни образци/авторско произведение на композитор) води до заключението, че емоционалните характеристики на народната музика имат повече екстрове́ртен характер, а класическата със своето

⁹ Белобородова, В. *Музыкальное восприятие (к теоривопроса)*. – В: *Музыкальное восприятие школьников (под ред. на М. А. Румер) Педагогика, 1975, 6-35.*

¹⁰ Минчева, П. *Музикалното възпитание в общообразователното училище*. София, 1994

¹¹ Бурлина, Е. *За понятието музикален интерес*. В: *Светът и музикалното възпитание*. Ред. Генчо Гайтанджиев.- София, 1976

емоционално послание притежава интровертен характер, поради отправянето на поглед навътре към дълбоката същност на твореца.

Присъствието на фолклорни образци и авторска класическа музика в училище благоприятно стимулира музикалното преживяване на учениците. Фолклорът намира външен израз на емоцията в детето – чрез танц, чрез запяване, а класическите образци провокират осъзнаването на емоцията вътре в него – радост, шега, тъга, спокойствие, хармония.

Процесът формиране на музикални възприятия в зряла възраст е трудно осъществим. Тази констатация налага формирането на музикалните предпочитания да се осъществи чрез необходимите подходи в етапа на предучилищно и начално училищно образование. Възрастта на децата в този етап от тяхното развитие предполага лесно възприемане на музикална информация. В модерното училище на XXI век, технологичните решения в часа по музика биха дали нова панорама за активизиране интереса към сериозните музикални образци на класическия концерт, опера и балет. Увеличават се инструментите на педагогическо въздействие, които позволяват информационния синтез между звук и образ.

Isabelle Peretz¹² популяризира идеята, че с практикуване на художествено музикална дейност се влияе положително върху стресовите състояния само при условие на висока активност и положителна психическа нагласа към хода на практическа изява.

Като нестандартен и провокативен спрямо музикалната педагогика, намира своето място в поредицата от публикации за въздействието на класическата музика японският изследовател д-р Масуро Емото. През 2006 на български език излиза неговата книга „Тайните послания на водата“¹³, в която авторът излага и документира чрез богат снимков материал своята теория за въздействието на различните музикални стилове върху структурата на водата. Подобни наблюдения от физически порядък, доказващи позитивното въздействие на класическата музика и деструктивното влияние на други музикални феномени, могат да бъдат аргумент в музикално – възпитателната работа на училищния педагог по музика.

¹² Peretz, I. Listen to the Brain: A Biological perspective on musical Emotions *Journal of Youth and Adolescence*, 2001, 105-134.

¹³ Емото, М. Тайните послания на водата. *София, Аливго, 2006*

Контактът на учениците в общообразователното училище с педагог – специалист по музика, дава възможност за практикуване на високохудожествена музикална дейност. Тази дейност може да бъде сведена до слушане на музика и използване на ударни музикални инструменти за различни метроритмични задачи. За ученици в начален етап на обучение този процес носи достатъчно силен емоционален заряд.

Курт Левин обвързва интереса с емоция и внимание. Чрез тях обяснява наличието на динамика в развитието на интереса. Цялостната структура е свързана с „динамичната проява“ на процеса.¹⁴

Алексей Леонтиев се противопоставя на тезата, че интересът е с вроден характер. Той смята, че интересът може да се развива на основата на преживявания: „Интересът произхожда от потребността тогава, когато потребността срещне предмета на своето удовлетворение.“¹⁵

Един от най-авторитетните изследователи в областта на музикалната психология Борис Теплов¹⁶. Той свързва формирането на интерес с мотивацията, която тласка личността към действие. Разглежда вътрешна и външно мотивирана цел.

2. 4. Емоционалният резонанс при общуването с музика в тийнейджърска възраст и формиране на приятелства чрез нея

В настоящия дисертационен труд съзнателно се проследява въздействието на поп културата в тийнейджърска възраст.

Jeffrey Lozon и Moshe Bensimon¹⁷, преподаватели в катедра „Криминология“ на Bar-Ilan University в Израел, правят обзор на наблюдения, свързани с „проблемната музика“ - термин, с който обобщават рок, метъл, рап, хип-хоп и пънк музиката. Установяват, че различните прояви на рок, метъл, рап, хип-хоп, както и електронната

¹⁴ Левин, К., Бандура, А. *Гештальт – психология и социално – когнитивна теория личности*. Санкт-Петербург, 2007

¹⁵ Леонтиев, А. *Потребности и мотивы деятельности*. Психология. Учебник для педагогический институтов. Москва. 1962, с.23-143

¹⁶ Теплов, Б. *Проблемы индивидуальных различий*. София. 1961, с. 34-89

¹⁷ Lozon, J. & Bensimon, M. *Music misuse: A review of the personal and collective roles of “problem music”*, *Aggression and Violent Behaviour*. Israel, Department of Criminology, 2014, p.207-218.

музика в повече от 50% от случаите се асоциира с негативни реакции и прояви на младежите с проекция върху личностен профил, нагласи, негативни емоции, поведение.

Jan Mulder¹⁸ в съавторство със свои колеги-психолози проучва връзката на музикалните предпочитания в юношеска възраст с тютюнопушенето и употребата на алкохол. Авторският колектив открива, че употребата на психоактивни вещества е в синхрон със слушане на техно/хард хаус, пънк/хардкор и реге музика. Слушателският интерес към рап и хип-хоп често води към повишена зависимост от алкохола при момчетата и тютюнопушене при момичетата. Проявите на хеви-метъл променят предпочитанията алкохол/тютюн спрямо пола на тийнейджърите. Момчетата проявяват по-малка склонност към алкохол, а момичетата към тютюн.

Музиката, отключваща агресия и асоциално поведение при тийнейджъри, е обект в изследването на Sarah Coyne и Laura Padilla-Walker¹⁹. Анализирани са особеностите в поведенческите прояви на 548 тийнейджъри на възраст 15 години.

Агресията, породена от психоактивни вещества (ПАВ), е обект на научния интерес Meng-Jinn Chen и неговия изследователски колектив.²⁰ Те търсят модели и възможности за влияние чрез музиката върху поведението на тийнейджъри, търсеци т.н. „силни усещания“ по отношение на видове емоция и физическа реакция на организма.

През 2001 Eric Lacourse²¹ и негови колеги публикуват статия в резултат на специфично изследване на връзките между суицидният риск при тийнейджъри и техните предпочитания към хеви метъл, обхващащо 275 ученици с възраст между 14 и 18 години.

¹⁸ Mulder, J., Bogt, T., Raaijmakers, Q., Gabhainn, S., Monshouwer, K. & Vollerbergh, W. *The soundtrack of substance use: Music preference and adolescent smoking and drinking. Substance Use and Misuse. Journal of Adolescence, 2009a, 44, 514-531.*

¹⁹ Coyne, S. & Padilla-Walker, L. *Sex, violence, & rock 'n roll: Longitudinal effects of music on aggression, sex, and prosocial behaviour during adolescence. Journal of Adolescence, 2015, 41, 96 – 104.*

²⁰ Chen, M., Miller, B. A., Grube, J. W. & Walters, E. D. *Music, substance use and aggression. Journal of Studies on Alcohol, 2006, 67(3), 373-381.*

²¹ Lacourse, E., Claes, M. & Villeneuve, M. *Heavy metal music and adolescent suicidal risk. Journal of Youth and Adolescence, 2001, 30(3), 321-332.*

Тези твърдения се подкрепят с изследване проведено от Suvi Saarikallio²² през 2007, която конструира теоретичен модел, съсредоточен върху концепция, че музиката е основен фактор при регулиране на настроението в тийнейджърска възраст. Тя разглежда възможността за подобрене и контрол на настроението чрез музика.

През 2008 Felicity Baker и William Bor публикуват статията *“Can music preference indicate mental health status in young people.”*²³. Обект на техните наблюдения са тийнейджъри с антисоциално поведение. Резултатите илюстрират по категоричен начин влиянието на хеви метъл музиката върху психичния свят на младежите.

След окончателното замиране на вашингтонския хардкор пънк започва зараждането на т. нар. ЕМО-CORE (emotional hardcore), който се идентифицира с творчеството на Minor Threat и насочването на музиката към мелодичния рок и чувствения пънк. В своите изследвания на ЕМО-културата повечето психолози констатираат, че нейните привърженици „са чувствителни, срамежливи, искрени по отношение на собствените си емоции. Обикновено това са младежи на възраст между 14 и 18 години, лесно раними, които често изпадат в депресии. Наблюдава се склонност към самовглъбяване и честа смяна на настроението, породено от по-особено отношение към заобикалящия ги свят.“²⁴.

През 2009 холандските учени Maarten Selfhout, Susan Branje, Tom Bogt и Wim Meeus публикуват научната статия *„The role of music preferences in early adolescents’ friendship formation and stability“*²⁵, разглеждаща ролята на музикалните предпочитания при формиране и прекратяване на приятелство в тийнейджърска възраст.

Насочването и регулирането на музикалните предпочитания могат да се превърнат в поле за много експерименти в работата на музикалния педагог. Неговата професионална практика включва понякога комуникации с нискообразовани, слабо интегрирани социални слоеве, етнически и малцинствени групи. Всяка от изброените формации има своите музикални практики и предпочитания, които съответстват на

²² Saarikallio, S. *Music as mood regulation in adolescence*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2007

²³ Baker, F. & Bor, W. *Can music preference indicate mental health status in young people*. *Australian Psychiatry*, 2008, 16(4), 284-288.

²⁴ Пак там.

²⁵ Selfhout, M., Branje, S., Bogt, T. & Meeus, W. *The role of music preferences in early adolescents’ friendship formation and stability*. *Journal of Adolescence*, 2009, 32, 95-107

преобладаващото образователно и интелектуално ниво на техните представители. Обучението по музика крие ресурс за пренасочване и обогатяване на музикалния вкус на посочените групи.

2. 5. Социумът – отворена среда за музикален избор и влияние

Социализацията на всяка личност се извършва по два начина – нецеленасочен и целенасочен. Първият представлява несъзнателно усвояване на различни аспекти, формиращи характера на детето - умения, поведение, вкус от други индивиди и социални медии, а вторият начин позволява чрез педагогическо въздействие да се повлияе върху отрицателните взаимодействия на детето с цел - по-лесно овладяване на емоционалното състояние, създаване на уравновесени личности и адекватна социализация в обществото. Общообразователното училище представлява т.н. обществена форма на социализация. Както бе описано по-горе музиката е част от социалния живот на подрастващите. Тази част от дисертационната работа обръща внимание на социално-музикалната среда, присъстваща в живота учениците, която не е обвързана с държавните образователни изисквания и често е обратнопропорционална на тях. Този факт създава предпоставка за формиране на негативни представи и отношение към учебния материал по музика в общообразователното училище. Както и negliжирането му като основен предмет необходим при формиране музикално-художествени и визуални представи.

2. 6. Елементи на информационното обкръжение

- **Медийна среда** - обхваща всички социални форми на комуникация между хората с цел предаване и популяризиране на информация.
- **Интернет** - източник на музикални ресурси

Трета глава - Постановка и организация на експерименталното изследване

Хипотезата, поставена в научно-изследователския труд се доказва чрез експеримент, проведен в три етапа, осъществени в 50 ОУ „Васил Левски“ с ученици от I – VII клас. Представят се методически решения, ориентирани и насочени към съзнателно въздействие върху музикалните предпочитания на учениците, стимулиране на интерес към жанрово и стилистично разнообразие на класическата музика, въведена

като илюстрация в начален и прогимназиален етап на обучение. Констатира се различия в степента на усвояване на музикално-теоретичния материал, както и различни резултати от обучението - в зависимост от присъстващия в часа педагог - специалист и неспециалист в музикалната педагогика. Това разпростира експериментална работа две територии, които се осъществяват от протичане на три последователни етапа: първа територия се отнася конкретно за прилагането на иновативни подходи при слушането на музика, в частност класическа; втора територия касае модерни и ефективни, технологични подходи за бързо и ефективно нотно ограмотяване;

Изследователската работа е осъществена в три експериментални етапа с конкретни задачи, обособяващи три категории:

- **Информационна** - под формата на емпирично изследване.
- **Компаративна** (сравнителна) - изследване влиянието на класическата музиката в различни възрастови групи.
- **Методическа** - разработване и представяне на иновативен модел за нотно ограмотяване на ученици в III клас.

В изследването участват две основни групи: ученици, които са работили със специалист в музикалната област и ученици, които не са работили с такъв. По този начин се проследява степента при овладяване на теоретичния материал от учениците и ефективността на проведената експериментална работа.

3. 1. Конструктивни детайли на изследователската работа – ситуиране на експеримента, организационен модел и съдържание, анкетни модули

Първата част на изследователската работа е информационна, изградена под формата на емпирично изследване. Използвани са анкетни карти, които се попълват индивидуално от всеки ученик. Основна задача на анкетната карта е да разкрие връзката между учител – музикален вкус – ученик – родител. Получената информация от проведеното изследване се обобщава в количествено - качествен анализ, който е от съществено значение за всички етапи в цялата изследователска работа.

Втора част на изследователската работа се отнася конкретно за прилагането на иновативни подходи при слушането на музика, в частност класическа. Засяга

влиятието ѝ върху ученици от различни възрастови групи. Обобщава се положителното влияние на класическа музика върху емоционалното състояние на ученици в начален етап на обучение (I – IV клас).

Последният трети аспект на експерименталната работа предлага модерен, технологичен подход за бързо и ефективно нотно ограмотяване на ученици от III и IV клас.

В частите от дисертационната разработка **3. 1. 1.; 3. 1. 2; 3. 1. 3; 3. 1. 4** е извършен подробен количествено-качествен анализ на отговорите от първа, втора, трета и четвърта категория въпроси, включени в анкетните модули. Обобщението на отговорите в четирите категории въпроси показва, че отношението на учениците към музиката е в пряка зависимост от преподавателя им. Констатира се пропуски във вниманието и в изграждането на образователни навици, които влияят негативно върху компетентностите – продукт на обучението по музика.

Налага се изводът, че посочените негативи се проявяват при тези ученици, които нямат възможност да работят с музикален педагог. Тези пропуски затрудняват създаването на необходими умения, отлагат във времето или отдалечават формирането на компетентности. Възможност за промяна предлага присъствието на музикален специалист, който със своите педагогически функции поема отговорност за цялото музикално ограмотяване и слухово развитие в целия период - начален етап на образование.

3. 2. “СЛУШАНЕ НА МУЗИКА” – основна музикална дейност в часа по музика (I-IV клас) и нейното влияние върху емоционалния свят на учениците.

Обучението по музика в начален етап на обучение (I-IV клас) съдържа музикално-теоретична и историческа информация, която учениците овладяват чрез аналитичните механизми на интелекта и слуха. Усвояването на основни музикално-изразни средства е предпоставка за успешното реализиране на компетентностите, придобити в часа по музика, а по-късно извън училищната среда. Класическата музика е най-подходяща звукова територия за осмисляне и осъзнаване на музикално-изразните средства във всички възрастови групи. Тя е основен компонент в часа по музика, благоприятстващ бързото и качествено запаметяване на поднесената музикална информация. Контактът с нея създава условия за разгръщане на личностните музикални

заложби и интереси, както и възможности за придобиване на нови компетентности и осмисляне социалната роля на музиката.

Експерименталната част на дисертационния труд има за цел да покаже важността и значимостта на процеса „слушане на музика“, влиянието му върху музикално-образните представи на учениците и въздействието на класическата музика върху емоционалното състояние на децата в различни възрастови потоци. Демонстрират се положителните резултати, постигнати вследствие онагледяване на класическите музикални образци посредством звуковата картина на Youtube. Тя отключва психологическите механизми за творческа работа, най-вече - за въображението. Този резултат се дължи в много голяма степен на професионалното присъствие на музикален педагог - специалист в часа по музика (при начален етап на образование), който планира нещо и провежда срещата на децата с класическата музика още в I клас. Експериментът представя повишеното умение на учениците за слушане и възприемане на класическо произведение, което е достигнало такова ниво, че по-късно без онагледяването чрез Youtube въображението, фантазията и асоциативното мислене на учениците раждат музикално-образни представи, документиращи от тях в рисунка.

Проведеният педагогически експеримент включва и проучване на възможността за контрол върху поведението на учениците в училищна среда чрез конкретно подбран музикален фон. Изобразяването на звучащата музика обединява всички цели и задачи, заложи в експерименталното изследване. Съществуват случаи, в които деца не успяват да достигнат до изобразяване чрез рисунка, което кореспондира с отсъствието на умение за слушане на музика и съсредоточаване. Тези факти се класифицират като изключение в общата среда от негови връстници и съученици.

Както бе посочено в уводната част на настоящия текст, експерименталната работа е разположена в две територии. Условно може да се определят като слухова и музикално-теоретична. Експерименталната работа, насочена към прилагането на иновативни подходи за слушането на класическа музика разчита на взаимодействие между учениците и селектираната класическа музика довежда до следните резултати:

- Онагледяване на взаимодействието чрез рисуване.
- Създаване на творческа обстановка.
- Постигане на максимална съсредоточеност по време на работа.

- Корижиране в положителна посока поведението на учениците, под влияние на звучаща музика.

Експерименталната работа протича в няколко последователни етапа:

- Запознаване на учениците с поставената задача.
- Привеждане на учениците в описана поза за слушане на музиката.
- Прослушване на VI част от „Всенощно бдениe“ - „Богородице Дево, радуйся“.
- Повторно прослушване на „Богородице Дево, радуйся“ (2-3 пъти) в зависимост от степента на концентрация при учениците.
- Изобразяване на възникналите емоции, чрез рисуване (важно е да са раздадени предварително всички необходими материали).
- Споделяне на музикално-образните преживявания, възникнали при слушане на музиката, от всеки ученик с неговите съученици.
- Въвеждане на информация за композитор, произведение и място на изпълнение.
- Проследяване поведението на учениците след проведения час с посочения илюстративен материал за слушане и регистриране на влиянието му върху емоционалното състояние на учениците.

Тази експериментална част се провежда в различни паралелки с различен възрастов порядък - четири паралелки от първокласници, две третокласници и две четвъртокласници. Натрупаните впечатления от обучението по музика с I, II, III и IV клас имат смисъл на провокация към автора на настоящото изследване и обясняват неговата мотивация за експериментална работа в определени възрастови групи. Тя протича със специфични характеристики във всяка една от тях, но формира общи тенденции, които могат да бъдат формулирани като **изводи, валидни за целия етап на начално обучение:**

- Поведението на учениците може да бъде насочено в положителна посока чрез специално подбрана музика в условията на учебно-възпитателния процес.
- Онагледяването на класическите образци като педагогическа стратегия в часа по музика може да повлияе върху музикално-слуховото възпитание и култура на бъдещия слушател в по-късна възраст.

- Часовете по музика с учениците от начален етап на обучение (I-IV клас) в общообразователното училище могат да бъдат ефективни само с присъствието на учител с образователен ценз за съответната педагогическа дейност.
- Споменатото по-горе необходимо присъствие на музикален педагог със съответния ценз трябва да бъде регламентирано от МОН като задължително изискване.

Успехът на експериментална работа илюстрира прецизния адресат на автора на изследването – начална училищна възраст, която е свързана с потребността от стабилен фундамент, който може да реализира учебно-възпитателният процес по музика в обучението на ученици от I клас. В тази възраст се създават условия за уважение към класическата музика като артфеномен, респект към нейните прояви (класически концерт, опера и балет) и оценъчни реакции. Всичко това стимулира вътрешните механизми на избор и предпочитание, които се съгласуват с личната инициатива и желание за посещение по собствена воля. Излизането от рамките на добре познатата социална среда разкрива нови възможности пред индивида, както и стремеж към развитие и себеуважение. Увлечен в контакта с класическите музикални ценности, индивидът започва да уважава повече не само себе си, но и околните. Ако една малка крачка може да промени нагласата на човека към красотата и естетиката чрез необятния свят на музиката, то началото за нея започва в с краткия час по музика в общообразователното училище и стремежа на учителя да разкрие го разкрие.

Проведеното изследване показва положителни резултати, които са следствие на планирана и методически добре организирана педагогическа функция, насочваща слушането на класическа музика и онагледяване на учебно-възпитателния процес по музика с класически музикални образци. Професионалният профил на музикалния педагог с подходящ образователен ценз е от решаващо значение за успеха на обучението по музика. Ако неговият инструментариум за педагогическо и психологическо въздействие съдържа всички елементи на модерното време – технологии, комуникации, апаратура, шансовете за успех на работата му се увеличават многократно.

3. 3. Иновативен модел за нотно огромотяване на ученици от III клас в общообразователното училище

Усвояването на знания и компетентности в I и II клас като разпознаване на видове метрум, видове оркестри, различни видове инструменти в оркестър, композитор, изпълнител, музикално произведение е обособена територия на музикалното знание в тази възраст, която се явява естествена среда за преход към изучаване на нотно писмо (нотно ограмотяване) в III клас.

Опитът, натрупан в практиката ми като учител по музика в общообразователно училище се преобразува в стимул за търсене на нови, съвременни методи при въвеждането на непозната за децата информация, в случая – касаеща нотното ограмотяване. Иновативният импулс произтича от няколко констатации:

- Липса на интерес към нотно ограмотяване от страна на учениците.
- Възникване на трудност при запомняне на нотното писмо.
- Отчитане на проблеми при изпълнение на поставени задачи от учебната програма, т.ч. и с нотни примери.

3. 3. 1. Описание, съображения и цели на иновативния модел

Описание на иновативния метод

Предложеният иновативен подход е насочен към осъществяването на взаимодействие между ученици – съвременни технологични решения в училищна среда. В изпълнение на неговите методически цели се използват:

- мултимедиен проектор
- интерактивна дъска
- интернет игри
- безплатни приложения за Android

Иновативния модел се разполага в определен брой учебни часове, съобразени с учебната програма на МОН. В нея са предвидени 5 часа за получаване на нови знания, свързани с нотно ограмотяване в III клас. Моделът на работа дава възможност на учениците да употребяват таблет или смартфон по време на часа. Пълният формат на иновативния модел е разгърнат именно в III клас, тъй като нотното писмо се изучава най-подробно в тази възраст.

Форматът на иновативния модел е изграден със следните съображения:

- Намиране на нов съвременен начин за въвеждане на информация.
- Осъществяване на комуникация между иновативния модел за нотно ограмотвяване и лексиката на децата.
- Използване на нови технологични знания и съвременни техники при конструиране на модела.
- Въвеждане на техника и апаратура, обслужващи модела - достъпни за общообразователните учебни заведения.
- Търсене на универсалност в параметрите на модела, позволяваща всеобхватното му приложение в работата на всеки учител по музика в общообразователното училище.
- Предвиждане на опции в предложения модел за запознаване на учениците с по-нататъшно приложение на придобитата от тях нотна грамотност.
- Влияние на иновативния модел върху музикалния интерес и желание за изучаване на музикален инструмент или пеене като извънкласни дейности.
- Формиране на респект към класическата музика и нейните изпълнители чрез активизиране на слушателска практика, породен от методическата работа с иновативния метод.

Методически цели на иновативен модел:

- Запознаване с клавиатура на пиано и използването ѝ.
- Създаване на усет за вярно интониране.
- Усвояване на нотното писмо от първа октава.
- Овладяване на нови теоретични знания – нотни стойности, размер, такт, тактова черта.
- Създаване на логични връзки и наслагване на старо и ново знание (овладяването на нотописа става по схема).

- Практическо приложение на нотната грамотност на ученика в училищна и извън училищна среда.
- Мултиплициране на практическите умения, придобити в часа по музика в семейна, медийна и обществена среда.
- Планиране на положителен ефект в комуникацията между детето и класическата музика, изразен в търсене на желан контакт с нея.

3. 3. 2. Структурна организация на иновативния модел

Първи учебен час

Въвеждане на виртуална клавиатура на пиано

В класната стая виртуалното пиано се ситуира върху интерактивна дъска посредством мултимедиен проектор. Това дава възможност за директно възпроизвеждане на звук от клавишите на пианото чрез допир. Виртуалното пиано служи за запознаване на учениците с наименованията на тоновете от нотната стълбица на първа октава и разположението им върху клавиатурата. По този начин зрителното възприемане на местата на тоновете върху нотното петолиние и тяхното разположение върху клавиатурата подготвят следващия процес на запознаване с тоново-височинния строй, свързан с уменията да се възпроизвежда всеки звучащ тон. Това позволява на учениците да развият умение за изпълнение на различни по височина тонове и усет към точно интонирание. Ситуираното виртуално пиано, експонирано на учебната дъска, е аналог на мобилни приложения, използвани от децата през свободното им време. Този малък детайл е от голямо значение. Достъпът до виртуалното пиано на практика е без ограничение на място и среда, а това стимулира интерес към него. Тази технологична ситуация е в помощ на училищния педагог по музика по всяко време и на всяко място. Тя открива и за него неподозирани възможности за разгръщане на палитра от нови знания.

Втори учебен час

1. Преговор на материала, преподаден в първия час - извършва се посредством изсвирване от учителя и изпяване на тоновата стълбица от учениците.

2. Въвеждане на нова теоретична информация – петолиние, ключ „Сол“, писмено означаване на тоновете от нотната стълбца.

Запознаването с първите елементи на нотацията - петолиние, ключ „Сол“ и писмено означение на първите пет тона от стълбцата (c^1 – g^1) се осъществява чрез изписване на интерактивната дъска в следната последователност: изписват се петолиния (на наличната дъска) и се обяснява техния състав – линии и междулиния, посока на тяхната номерация, както и тяхната функционалност; запознаване с ключ „Сол“ и запомнянето на неговото място върху петолинието; запознаване на учениците с нотите – g^1 , f^1 , e^1 , d^1 , c^1 .

Обратният порядък в звукореда е съобразен със специфичното присъствие на тона Сол върху нотния ред, което е отбелязано в текста по-горе. Учениците се запознават с мястото на всеки тон от петолинието и успоредно с това – с разполагането им върху виртуалната клавиатура. Под формата на игра, в която учителят подава ноти на интерактивната дъска децата отговарят с намирането им върху виртуалното пиано. Играта завършва винаги с изпяването на тона. Педагогът контролира и насочва неговото точно интониране.

Трети учебен час

1. Преговаряне на старите знания, преподадени в предишните часове
2. Проверяване на домашната работа – извършва се след преговора, за да се направят корекции от тези ученици, които не са били достатъчно сигурни в правилния отговор. (При проверка на домашните работи преподавателят избягва съзнателно стресови и тревожни ситуации, за да не се загуби интереса и желанието за работа на децата.)
3. Въвеждане на нови знания за нотацията – втората част от звукореда ($g^1 \rightarrow a^1, h^1, c^2$)

Преговорът и проверката на домашната работа се извършват в рамките на 10 минути. Часът продължава с изучаването на новите ноти a^1 , h^1 и c^2 , но за ориентир се използва овладяната от предишния час нота g^1 и нейното централно разположение. По този начин старата информация се свързва с новата и се осъществява естествен преговор за предназначението и на ключ „Сол“. Запознаването с новите ноти се

извършва в рамките на 5 минути. Всички нови нотни означения се изписват на интерактивната дъска и в тетрадките. Този час изчерпва овладяването на нотописа на всички тонове от първа октава, пренася го върху клавиатурата на виртуалното пиано и го озвучава. Запаметяването на нотацията се реализира с помощта на специално създаден игрови модел, наречен „Познай нотата“. Целта е да се осъществи бърза логична връзка между клавиатура – тон - изписване върху петолиние.

Описание на играта „Познай нотата“ :

- Излиза едно дете на дъската и изписва произволна нота от първа октава на петолинието върху интерактивната дъска, след това се връща на мястото си.
- Друго дете излиза и изсвирва тази нота на виртуалното пиано.
- Класът определя дали изписаната нота е вярно изсвирена. Ако е така, всички заедно я изпяват с повишено внимание за точна интонация.
- Следва изписване на нова нота на дъската и процесът се възпроизвежда.

Играта получава функция на упражнение и се разпростира в рамките на 20 минути. Последните 5 минути от часа отново са определени за домашна работа – прилага се модела за работа с детска песен, нотирана в цели ноти, описан като съдържание на втори час. В този конкретен случай се използва песента „Мама“ (музика Лазар Николов и текст Иван Генев).

Четвърти учебен час

В този час фокусът на внимание е насочен към овладяване на нотните стойности. Педагогът изписва видовете тонови трайности на дъската. Продължителността на всяка една от тях се обяснява и показва чрез тактуване. Отново се въвежда игрови модел, който стимулира личната активност и желание за изява. В този случай излиза едно дете, което желае да изсвири изписаната от преподавателя нота, а съучениците заедно с учителя, посредством тактуване я изпяват. Моделът в повечето случаи е успешен. Учениците успяват да постигнат синхрон чрез едновременно пеене и отмерване. Разпознаването на нотните стойности е в тясна връзка с други понятия от музикалната теория – ритъм, метрум, размер, такт, тактова черта.

Използваните за домашна работа песни („Часовник“, „Мама“) илюстрират чрез техните мелодии не само звуко-височинни съотношения, но и проявленията на различните нотни стойности, които протичат в различен метрум и размер. За да се осъзнае от учениците сложната метро-ритмична схема, е необходимо песните да се изпеят най-малко три пъти с участието на музикалния педагог. По този начин, направлявани от него, осъзнаването на пулсация, метроритъм и размер става естествено. В този случай на помощ идват старите музикално-теоретични знания на учениците от периода на обучение по музика в I и II клас. Ако има дефицит на това познание, педагогът го регистрира мигновено, дава необходимата информация и разяснение, за да бъдат избегнати по-нататъшни неясноти в процеса на обучение.

Пети учебен час

Педагогическата цел в коментирания пети час е да се достигне, такава степен на разбиране и усвояване на нотното писмо, която би могла да се използва при необходимост във всички следващи часове от обучението по музика. Това е последният час, в който учениците имат възможност да затвърдят и комплексно да обобщят своите теоретични познания за нотацията.

3.3.3 Приложение на иновативния методически модел в обучението по музика в III клас на общообразователното училище

Резултатите от експерименталната работа в трети клас са обект на констатация от автора на експеримента, когато възпитаниците се обучават следващата година в IV клас. Това се осъществява чрез инцидентно посещение в часа по музика, когато протича преговорът върху нотно оgramотяване. Той обхваща два учебни часа през първия учебен срок. Резултатите формират следните изводи: голяма част от децата имат трайно и конкретно знание за нотацията. То се проверява отново чрез играта „Познай нотата“ върху интерактивна дъска и виртуална клавиатура. Учениците се справят успешно с изписване и изсвирване на нотите от първа октава на музикалния звукоред. Затруднения се наблюдават при изпълнението на солфеджни задачи - пеене с тактуване (на зададена позната мелодия от изучаваните в III клас). Налага се по необходимост следното уточнение: ако нотното оgramотяване в III клас не е в необходимата степен на овладяване и това се регистрира в началото на обучението по музика в IV клас, то двата учебни часа предвидени в програмата за този процес се оказват категорично недостатъчни за попълване на отчетените в знанието пропуски.

Тази констатация се обобщава на базата на сравнението, което прави на автора на експерименталното изследване между двете паралелки участвали в експеримента и тези които са извън него, които получават функция на контролна група.

3. 3. 4. Приложение на иновативния методически модел в обучението по музика в IV клас на общообразователното училище

Изводите от работата с учениците от IV клас могат да се обобщят в две посоки

- Експерименталната работа, проведена от музикален специалист в процеса на нотно оgramотяване дава високи резултати, особено в случаите, когато тя се явява естествено продължение на неговата експериментална работа в III клас.
- Иновативният модел на нотно оgramотяване дава своите добри резултати и с други ученици извън експерименталната работа в III клас, но поради наследените дефицити в знанието, получено от работата с неспециалист, резултатите на обучението не могат да достигнат параметрите на първата група.

Тук е необходимо да се сподели с радост следната констатация – учениците от IV клас, които за първи път в рамките на два часа общуват с иновативния модел за нотно оgramотяване, представен и реализиран от музикален специалист, заявяват открито одобрение, интерес и желание за работа, проявяват активност в комуникацията, които се превръщат в база за продуктивна педагогическа дейност. Този процес стимулира стратегията на музикалния педагог и води към успешното реализиране на крайната цел – висока степен на умения и компетентности в края на началното общоучилищна подготовка.

3. 3. 5. Приложение на иновативния методически модел в обучението по музика в V клас на общообразователното училище

Паралелката, в която се прилага иновативният методически модел не е обучавана от музикален педагог – специалист в етапа на началното образование (I – IV клас). Още в началото на часа се установяват съществени пропуски в знанията на учениците. Децата нямат познания, свързани с нотописа. От проведеният експериментален час може да бъде обобщен със следните констатации:

- Учениците, овладели нотното писмо чрез обучението по музика в III и IV клас, разполагат с необходимите асимилативни и познавателни рефлексии и в

този случай единствената преговорна единица от учебната програма по музика за V клас, свързана с нотното оgramотяване, е достатъчна за затвърждаване на техните знанията.

- Пропуските в музикално-теоретичните познания на децата, т.ч. на нотацията, могат да се неутрализират, но посочения в учебната програма на МОН един час преговор не е достатъчен за това.
- Интересът на петокласници към нотацията е провокиран от употребата на виртуална клавиатура на пиано. Този извод отвежда към заключение, че учениците в V клас не регистрират в съзнанието си социалната роля на музиката.

3. 3. 6. Анализ и изводи на експерименталната работа

Поставените цели в разработването на иновативен метод и подход при нотно оgramотяване на ученици в общообразователно училище се обобщават с положителен резултат. Предложеният иновативен модел в III клас е базисен и служи за основа при разработване и провеждане на часове в IV и V клас. Както беше уточнено – за пълноценно справяне с учебния материал, свързан с нотно оgramотяване в IV и V клас е добре в III клас да бъде представен пълен курс на обучение, а именно описаните 5 учебни часа. По този начин урочните единици, свързани със затвърждаване на учебния материал във всеки горен клас носи висок коефициент на успеваемост. Въвеждането на интерактивни, виртуални и електронни средства, видове приложения за мобилни телефони, таблети и компютри - стимулира интересът на учениците и спомага за разбиране и лесно ориентиране в непозната музикално-теоретична материя. Това се допълва от възможността за постигане на практически умения в учебния час и в домашни условия. От цялостната работа с различни възрастни потоци може да се обобщи, че приложеният метод за нотно оgramотяване е реализиран с най-голям успех в III клас. Това се дължи на по-големия хорариум от часове, присъстващи в учебната програма. За да се обобщи и провери степента на усвояване на конкретната музикално-теоретична материя е необходимо да се проследят знанията в класовете участвали в изследователската работа и класове провели обучението си по музика единствено с класен ръководител по общообразователна подготовка чрез контролен тест. Резултатите се представят чрез обобщаващи диаграми. Проведените контролни изследвания доказват ефективността от приложението на представения метод за нотно

ограмотяване и степента на усвояване от учениците. След анализиране на резултатите получени при всички групи ученици може да се твърди, че този метод за нотно ограмотяване на ученици в III и IV бележи положителен коефициент на успеваемост и интерес от учениците.

3.3.7. Препоръки

Предвид на новите методически идеи, породени от комуникацията с колеги, авторът на настоящия дисертационен текст преценява, че предложения и препоръки в програмата по музика могат реално да се осъществят в раздел В – факултативни учебни часове. Защо? Те не са строго фиксирани като хорариум и учебен план. Тази ситуация дава възможност на всеки учител да осъществи своя персонална визия за тях. Тъй като те не са задължителни, провеждането им се осъществява извън задължителната общообразователна подготовка на учениците. Изготвеният план е подходящ, както за ученици от една възрастова група, т.е. един цяла паралелка (например III клас), така и за ученици от различни възрастови потоци (например III-VII клас). Основната цел на подбрения теоретичен материал е чрез професионално обучение по музика в начален и прогимназиален етап в общообразователното училище да се създаде възможност за по-активни контакти на повече деца с образците на музикалното изкуство, например авторът на настоящото изследване и на експеримента автоматично предлага целия модел на обучение в III клас, който се допълва и от други практики. Предложеното в дисертационния труд тематично разпределение няма отбелязани точен брой часове. Подборът на темите се базира върху основните знания и умения, които всеки ученик овладява преди завършване на прогимназиален етап на образование. Изготвеното тематично разпределение би могло да бъде използвано в последователни години като всяка една теоретична тема се преговаря и затвърждава. Обучението по ФУЧ „Музика“ включва много важен елемент от творчески активности – концертна дейност, свързана с училищни празници и мероприятия.

Четвърта глава - Примерен план за обучение по музика чрез факултативни учебни часове (ФУЧ)

Учебна програма по музика за III клас

Факултативни учебни часове

I. Цел на обучението

1. Усвояване на основните музикално-изразни средства.
2. Нотно оgramотяване.
3. Развиване на метро - ритмичен усет.
4. Развиване на мелодичен и хармоничен слух.
5. Развиване и изграждане на определени музикални навици - усет за точно интониране при пеене, слушане на музика, разграничаване на отделни тембри.
6. Изготвяне на репертоар, свързан с дейността на училището през учебната година (празници, тържества, обичаи).
7. Изграждане на разширена музикална култура.

II. Очаквани резултати

1. Свободно познаване на нотното писмо, нотни трайности, нотни ключове, размер, такт.
2. Изучаване на определен репертоар за определен срок и провеждане на концертна дейност.
3. Пеене на едногласни и двугласни песни, пеене по ноти, свирене на ударни инструменти.
4. Разпознаване на произведения, композитори и епоха.
5. Свободно разпознаване на различни ладове (мажор, минор).
6. Свободно разпознаване на различни видове метрична пулсация.

III. Теоретична подготовка

1. Тон и шум
2. Музикална система, звукоред, октавови групи
3. Записване на тоновете
4. Записване трайността на тоновете

5. Ритъм, метрум, размер, такт
6. Артикулация, дикция и фразиране

IV. Изготвяне на репертоар

1. Изготвяне на репертоар, свързан с определени празници (от и извън учебния материал).
2. Заучаване на патриотични песни (от и извън учебния материал).

Представеното в дисертационния труд тематично годишно разпределение при факултативно обучение по музика обхваща - музикално-теоретичен обем от знания, формиране и развитие на вокални умения с приложение в ансамбловата работа с художествен репертоар и съпътстващи рефлексии за инструментален съпровод. Задача на учителя е да разпредели времето, което е необходимо за изясняване на представената теоретико-практичната информация. Препоръчително е въвеждането на теоретична информация да бъде в началото на учебната година. Това дава времева възможност за обобщение и свобода при изготвяне на концертен репертоар, необходим през настоящата година.

Заклучение

Настоящият дисертационен труд обединява в себе си две изследователски иновативни платформи – електронните технологии като средство за музикална информация по всяко време и навсякъде и систематизиран модел за нотно ограмотяване чрез тях.

Работната хипотеза, представена в уводната част на дисертационната разработка е успешно защитена чрез присъствието на професионалист с висока квалификация като училищен педагог по музика, който извършва професионален подбор и селекция на класически музикални образци като илюстративен материал в часа по музика. На тази база неговите усилия са насочени към формиране на нагласи, настроения, художествен вкус и поведенчески реакции на учениците от различни възрастови групи. Музикално-теоретичната информация се конструира и въвежда чрез съвременен подход, разчитащ на технологичното присъствие на виртуално пиано и интерактивна дъска в часа по

музика. Това е модерната педагогическа визия за протичане на традиционния час по музика, която позволява процесът на нотно оgramотвяване да се осъществи чрез синхрон между зрителни и слухови възприятия.

Изпълнени са целите и задачите, поставени в дисертационната работа в логическа последователност.

Представените експериментални методи намират проекции в целия учебно-възпитателен процес, в т.ч. и в часа по музика. За нуждите на експерименталната работа се осъществява емпирично изследване чрез анкетна карта и категориални въпроси. Анализът на получените резултати служи за основа, върху която се гради, провежда и анализира ефективността на експерименталната работа. Доказва се положителното влияние на класическата музика върху поведението и емоционалното състояние на учениците в контролирана среда. Чрез запознаване със звуковата картина на интернет сайта – youtube.com се обогатяват познанията на децата и се увеличават начините за търсене на подходяща музика, обслужваща учебно-възпитателния процес по музика в общообразователното училище. Чрез разработен иновативен модел за нотно оgramотвяване на ученици от III клас се въвеждат в учебната практика интерактивна дъска, виртуално пиано, използване на приложения за таблет и смартфон. Този модел на работа дава възможност на учителя по музика да представи музикално-теоретичната информация, съобразена с изискванията на МОН чрез нов съвременен подход. Предлага се учебна програма по ФУЧ като едно възможно решение на констатирания проблем, свързан с извършването на музикална педагогическа дейност от неспециалист. Създаването на подобно решение дава възможност предложената иновация, свързана с нотацията, да бъде използвана във всяко съвременно общообразователно училище. Това доказва значимостта на дисертационната работа и актуалността на предложения методически модел.

Принос на дисертационния труд

Представената разработка „Иновативни технологии и подходи в обучението по музика в общообразователното училище“ оформя следните приносни моменти, които конкретизират възможности за по-ефективно обучение по музика в неспециализираното училище, съобразено с високата скорост на обновление в

технологичния свят. Тази иновация предлага модерна и съвременна визия на обучението по музика, която съдържа в себе си интегративни, интердисциплинарни и холистични аспекти.

- Разглежда се съществената роля и възможност, която предлага предмета музика в учебно-възпитателния процес на неспециализираното училище като се подчертава се мястото, ролята и значението му.
- Изследване на деструктивното въздействие на определени музикални жанрове и неговото неутрализиране чрез присъствие на класически музикални образци в клас.
- Представя се метод за развитие на музикалните възприятия и музикално-художествени представи при учениците от I-IV клас в общообразователното училище.
- Създава се мост между класика и модерен свят чрез усъвършенстване на традиционната методика за обучение по музика на базата на личен педагогически опит.
- Представя се нов, атрактивен и ефективен модел за нотно оgramотяване в общообразователното училище.
- Предлага се организирана програма за ФУЧ по музика.
- Провеждането на експериментална работа и изследваните две територии - слушането на музика, в частност класическа и представените модерни, ефективни, технологични подходи за бързо и ефективно нотно оgramотяване, отварят нов прозорец в очите на учениците към музиката – класическата музика като част от ежедневието.
- Представените методически решения биха могли да бъдат в помощ на всеки учител по музика в общообразователното училище.

Публикации по темата на дисертационния труд:

Апостолова – Димитрова, М. *За класическата музика и музикалните предпочитания на децата в общообразователното училище* „Докторантски четения’2018”, Сборник с материали от научна среща на докторанти в НМА „Проф. Панчо Владигеров“, - за печат през 2019 година.

Апостолова – Димитрова, М. *Развитие на музикалните възприятия и музикално-художествени представи при учениците от I-IV клас в общообразователното училище*. Електронно списание за наука, култура и образование. ФНОИ – за печат.

